

Opening

Het Singelpark is een zes kilometer lang park rond de binnenstad van Leiden. Eeuwenlang vormde het de stadsgrens, tegenwoordig is het een aaneengesloten park doordat inwoners van Leiden het initiatief genomen hebben om van dit unieke cultureel erfgoed het langste, mooiste en spannendste stadspark van Nederland te maken: Het Singelpark. En in het Singelpark is nu een beeldtentoonstelling te zien met de titel **Welkom in Leiden!?**

Vrijheid en veiligheid, wie wil dat niet?

Al 400 jaar vieren de Leidenaren op 3 oktober het Ontzet van Leiden in 1574, om de herwonnen vrijheid op de Spanjaarden. Die vrijheid moest worden beschermd en verdedigd. De vestingwallen en bolwerken die in de 17e eeuw hun huidige vorm kregen zijn daaraan een blijvende herinnering, nu als park. Dit verleden biedt andere perspectieven op het thema 'grenzen' dan de onze. Grenzen hadden een praktisch nut en noodzaak. De kunstwerken verkennen

het thema 'grenzen' in de meest brede zin. Het menselijk aspect staat daarbij voorop.

Wat doet een grens met mensen? En wat betekent dat voor ze?

Tijdens de rondgang door het park reiken de werken een variatie aan soorten grenzen aan: psychologische en innerlijke grenzen die ons ongemerkt beperken, biologische grenzen zoals de natuurlijke grootte van een groep, de grenzen die buiten ons dagelijkse blikveld liggen zoals die van Europa, de herkenbare en bedreigende beeldtaal van grensbewaking of de grenzen binnen systemen en ideologieën en hoe je daaruit kunt breken.

Grenzen doen ons meteen denken aan de vluchtelingenproblematiek. Wie willen we toelaten; wie sluiten we buiten; en waarom? Maar ook om in vrijheid te kunnen leven, om te denken en te doen wat we willen, zijn grenzen nodig. Vrijheid voor de een betekent dus tegelijkertijd een beperking voor de ander. In dat spanningsveld tussen nut en noodzaak en de beperkingen die het de ander oplegt, daar bevindt zich het concept van de tentoonstelling Welkom in Leiden!?

De kunstwerken die tot 2023 te zien zijn, geven het park op hun eigen manier betekenis.

Deze tentoonstelling is gerealiseerd door de werkgroep Kunst in het Singelpark. Sandra Spijkerman is de curator van de tentoonstelling. De teksten zijn van Veronique Hoedemakers en van Cécile Verburg, die ze ook heeft ingesproken. Ap Zwinkels heeft de content op izi-TRAVEL gezet.

Je staat nu op het punt om de beeldenroute in het Singelpark te gaan lopen. Bij elk beeld krijg je via je telefoon een toelichting. Wil je kennis maken met de kunstenaar, gebruik dan de QR-code op het bijbehorende informatiebordje.

De wandeling is ongeveer 6 km lang en duurt ongeveer 2 uur.

Tip 1: Download de wandeling naar de telefoon op een plaats met wifiverbinding. Dat voorkomt hoge datakosten en ook werkt de app dan sneller.

Tip 2: Volg voor de navigatie met de blauwe stip steeds de blauwe lijn op het scherm. Op sommige plaatsen krijg je een aparte loopaanwijzing op je telefoon.

Start van de wandeling

De wandeling begint aan het Kieepad bij het Oorlogsmonument uit 1957 van de beeldhouwer Pieter Starreveld. Hij maakte een in meditatie verzonken vrouwenfiguur, die aarzelend een stap naar voren neemt. In de woorden van de beeldhouwer: *“Een terugblik, een stilstaan, een mediteren over de jaren '40-'45,*

die achter ons liggen. Maar ook over heden en toekomst". De beelden in het thema Grenzen en Vrijheid, die je gaat zien, zijn hedendaags.

Volg steeds **de blauwe lijn op je scherm**. Lopend over het Kiepad langs de Morssingel zie je - iets omhoogkijkend - al direct het eerste kunstwerk:

1. **Man on a Pole** van de Spaanse kunstenaar **Fernando Sánchez Castillo**

Aan de Noord-Marokkaanse kust ligt de Spaanse enclave Melilla. Een piepklein stukje Europa en een droom voor hen die het Afrikaanse continent willen ontvluchten en de oversteek naar een betere toekomst willen maken. Dagelijks klimmen hier tientallen jonge mannen in lantaarnpalen en op hoge hekken om hun kansen in te schatten. De figuur van deze sculptuur bevindt zich boven op een paal met bewakingscamera op zo'n negen meter hoogte. Zijn uitkijkpost lijkt hem al een gevoel van vrijheid te geven. Ziet hij achter zijn gesloten ogen zijn toekomstige bestaan al voor zich?

Dit beeld heeft kunstenaar Fernando Sánchez Castillo oorspronkelijk gemaakt voor het Duitse stadje Herford. Voor Welkom in Leiden!? maakte hij het opnieuw. De totale sculptuur is een hyperrealistische weergave van wat er zich afspeelt aan de grenzen van ons eigen continent. Hier, aan de entree van de oude Leidse binnenstad, worden we met de neus op de feiten gedrukt.

Door zijn sculptuur aan de overkant van het water langs de Singel te plaatsen benadrukt Sánchez Castillo de fysieke grens. Zo trekt hij een rechte lijn tussen de geschiedenis van de Leidse stadsgrenzen en de huidige migratie- en vluchtelingenproblematiek. Concreter dan dit wordt het niet en we worden uitgedaagd onszelf af te vragen aan welke kant wij zelf staan. Daarom maakt de kunstenaar geregeld miniaturen van zijn werk die hij uitdeelt, bij wijze van discussiestukken. Ook van Man on a Pole zullen in Leiden miniatuurversies te zien en te verkrijgen zijn. Dit zal worden aangekondigd in de media.

De macht van de staat is een centraal thema in het werk van deze Spaanse kunstenaar. Volgens de kunstenaar heeft macht in onze moderne samenlevingen niet altijd meer een duidelijk gezicht. Daarin ligt zijn taak als kunstenaar. In het zichtbaar maken van het bestaande krachtenveld in een samenleving, in het ontlocken van maatschappelijke discussies en in het helpen verbeelden van een nieuwe samenleving.

Loopaanwijzing 1

Je loopt vanaf het beeld naar de ingang van Museum Volkenkunde.

Als het museum open is, kun je door de museumtuin, om het gebouw heen

lopen. Je loopt door het hek weer naar buiten en ziet de Morspoort liggen. Als het museum gesloten is loop je via de 1ste Binnenvestgracht verder langs het hek van-Volkenkunde, tot je bij de Morspoort komt. Vanaf de Morspoort volg je de blauwe lijn op het scherm. Tegenover de Zeevaartschool staat het tweede kunstwerk:

2. **Border remover** van het Russische kunstenaarsechtpaar **Marta Volkova en Slava Shevelenko**

‘Wie droomt er niet van om zich van zijn innerlijke grenzen te bevrijden? Of van een machine die je daarbij kan helpen? Dan zouden er werkelijk geen grenzen meer bestaan, zou je je vrij door de wereld kunnen bewegen.’ Deze tekst vind je op de Border Remover, het ‘apparaat dat u van uw innerlijke grenzen kan bevrijden’.

In het werk van het Russische kunstenaarsechtpaar Marta Volkova en Slava Shevelenko, dat in 1991 naar Nederland vluchtte, lopen feit en fictie en collectieve en persoonlijke geschiedenis door elkaar. In hun projecten draait het steeds om de vraag hoe realiteit en mythe elkaar beïnvloeden. Met hun sculpturen, installaties en pseudowetenschappelijke presentaties – compleet met modellen en archiefmateriaal – zetten ze de kijker op het verkeerde been.

Met groot gevoel voor understatement en humor weten deze kunstenaars hun verhalen geloofwaardig te verbeelden. Dat doen ze door te vertrekken vanuit collectieve mythes of voort te borduren op de werkelijkheid, vooral daar waar die absurde trekken begint aan te nemen. De sculptuur in het Rembrandtpark lijkt bijvoorbeeld klassiek van opbouw, totdat je ziet dat zowel de sokkel als het beeld belangrijke componenten uit het verhaal verbeelden. In de cabine bij de Border Remover is een verwijzing te zien naar de Leidse fles. De voorloper van de batterij en vinding van een Leidse natuurkundige.

Grote constante in hun oeuvre is het begrip mentale vrijheid, waarin alles mogelijk en denkbaar is. Beiden groeiden op in Sint-Petersburg waar in vrijheid hun kunstenaarschap beoefenen onmogelijk was. Ze tonen de kracht van de verbeelding en van het vrije denken. De Border Remover kan niet worden gebruikt maar, luidt de instructietekst, het besef dat zo’n apparaat bestaat is misschien al voldoende.

Loopaanwijzing 2

Loop het park uit en steek via de zebra het Noordeinde over en ga door de Boerhaavepoort onder het grote witte gebouw door.

Ga voor de nieuwe brug linksaf en rechtsaf over de oude brug. Volg de blauwe

lijn op je scherm.

Loopaanwijzing 3

Volg de blauwe lijn. Als het hek van de Hortus is gesloten, loop je even een stukje langs de gracht en ga je door de Doelensteeg en bij het Rapenburg rechtsaf. Je passeert het Academiegebouw en gaat via de Nonnensteeg de 5e Binnenvestgracht op en komt zo weer op de blauwe lijn.

Loopaanwijzing 4

Rolstoelers gaan hier via de Zegersteeg naar de Kaiserstraat en daar rechtsaf, en pakken bij de brug de blauwe lijn weer op.

Loopaanwijzing 5

Op de Van Houtwal kan je het beste over het tegelpad aan de waterkant van de weg gaan lopen.

Na de bloemenstal steek je rechtdoor de Lammenschansweg over naar de ingang van het Plantsoen. Volg de lijn op je scherm tot aan het derde kunstwerk:

3. Human Boundaries van de Haagse kunstenaar Harold de Bree

Afgeschermd door een fijnmazig hekwerk staat een wachttoren. Het hekwerk heeft aan de bovenrand vervaarlijk uitziende stekels. Kunstenaar Harold de Bree heeft ze menselijke huidskleuren gegeven. Door ze aan de wachttoren te verbinden plaatst hij vraagtekens bij de manier waarop mensen waar ook ter wereld hun eigen ideologie, religie of denkbeelden proberen te beschermen.

Met deze toren schetst De Bree een illusie van echtheid. Hij maakte een beeld van deze wachttoren zonder dat het er daadwerkelijk een is. Want in deze kun je niet omhoogklimmen, iets waar een wachttoren nu juist voor is gemaakt. Er gaat vooral een symboolfunctie van uit. Die schuilt ook in de ijzeren punten. Hoewel ze een agressief mensbeeld suggereren zegt hij er nog iets anders mee. Namelijk dat grenzen ook een biologisch gegeven zijn en dat wij allemaal onze eigen grenzen bepalen. Bijvoorbeeld hoe groot de groep vrienden is die je tot je naasten kunt rekenen. De grootte van onze groep intimi is gemiddeld beperkt en zal door de eeuwen heen weinig veranderd zijn.

Harold de Bree maakt vaak imitaties van militaire objecten. Militaire voertuigen, bruggen of bunkers. Objecten die wij allemaal kennen en herkennen. Een kleine twist zet je echter op het verkeerde been. De wachttoren in het Singelpark verwijst naar de oorspronkelijke vestingwallen waarop het nieuwe park is opgetrokken. De inspiratie voor deze Leidse wachttoren vond

de kunstenaar in Berlijn, tijdens de Koude Oorlog de plek met een van de meest iconische grensgebieden. De Berlijnse muur staat in ons collectieve geheugen gegrift. De toren in Leiden is een eenvoudige versie van een voormalige DDR-lichttoren naast de Berlijnse muur.

Je kan zeggen dat De Bree zijn objecten modelleert tot archetypen. Herschappen in hun meest herkenbare vorm en ontdaan van hun functionaliteit blijft het gevoel van echtheid over. Zo gaf hij deze wachttorens zijn meest kenmerkende elementen. Een trap en een luik om erin te klimmen ontbreken.

4. **Cage van Joep van Lieshout**

Wie bij dit verwrongen bouwwerk staat zal zich afvragen waar hij nu precies naar kijkt. De titel Cage is op zich duidelijk, maar daar is alles mee gezegd. Is deze kooi een huis? Een gevangenis? En voor wie?

De sterke constructie van vierkante stalen buizen is onder het geweld van hydraulische persen verbogen en kapot gerukt. De kracht waarmee dat gebeurde is duidelijk zichtbaar. Vervolgens werden de stukken metaal weer aan elkaar gelast en werd het gevaarte opnieuw uit elkaar getrokken, waarna het proces weer herhaald werd. Met deze cyclus van constructie en vernietiging werd de strenge geometrie van de oorspronkelijke structuur in een meer organische vorm getransformeerd. Omdat de aanvallen van buitenaf en binnenuit niet zijn te ontkennen, lijkt Cage een symbool van verzet en onafhankelijkheid.

Kunstenaar Joep van Lieshout werkt onder de naam Atelier Van Lieshout al decennialang aan een oeuvre dat bestaansvormen van de mens onderzoekt. Zijn verbeeldingen van leefvormen zetten ideeën over vrijheid, onafhankelijkheid, (verstikkende) systemen en morele grenzen op scherp.

Het originele geometrische patroon van deze Cage verwijst naar de systemen die wij hebben bedacht en die aan ons zijn opgelegd. Het nieuwe verwrongen uiterlijk van Cage spoort de kijker aan om na te denken over de noodzaak en het profijt van deze structuren. Cage verbeeldt ook de vrijheid die ieder mens zoekt binnen de systemen die hij zelf heeft gecreëerd. Het systeem is letterlijk uit elkaar gerukt, waarmee het kunstwerk staat voor de mens die zich losmaakt, zijn vrijheid najaagt en teruggaat naar zijn oorsprong en de natuur.

Atelier Van Lieshout maakte dit werk in 2017.

Loopaanwijzing 6

Loop via de Plantage de Veerstraat in en ga de nieuwe Hapynionbrug (Brug van Geluk) over.

Rolstoelers moeten echter de oude Rijnbrug blijven gebruiken om aan de overkant te komen. Over de Rijnbrug rechts, dan linksaf de Kaarsenmakersstraat in.

Loopaanwijzing 7

Op het Looiersplein loop je het Ankerpark in, dat onlangs helemaal opnieuw is ingericht. Hier staan permanent beelden van de Leidse beeldhouwer Frans de Wit geschonken door zijn weduwe. Je loopt langs de Zijlsingel. Aan het eind ga je rechtsaf de Loviumbrug over (Brug van Liefde). Via de brug kom je bij de Zijlpoort.

Loopaanwijzing 8

Bij de Zijlpoort volg je het wandelpad rechtdoor tot de begraafplaats en houdt links aan, dan kom je in het volledig vernieuwde Blekerspark met als thema de Leidse connectie met Japan. Loop door het park naar de uitgang en ga over de Wisenniabrug (Brug van Wijsheid) naar het Huigpark. Daar zie je in de verte al de gele poorten van het kunstwerk

5. Tussentuin van de Rotterdamse kunstenaarsgroep Observatorium

Observatorium is een maatschap van kunstenaars Geert van de Camp, André Dekker, Ruud Reutelingsperger en Lieven Poutsma.

Wie het centrale wandelpad volgt in het Huigpark stuit op een intieme tuin van hoge grassen en bloemen. Ondanks het open karakter ervan, ervaar je de langwerpige, haaks op de richting van het Singelpark liggende tuin als een onderbreking van het park. Met zijn omlijsting van zitbanken die overvloeien in vier boogpoorten brengt de tuin de oude Leidse stadspoorten in herinnering. Tegelijkertijd zijn de boogvormen een subtiel eerbetoon aan de minder zichtbare maar wel aanwezige Aziatische invloeden in Leiden, zoals Japanmuseum Sieboldhuis en Museum Volkenkunde.

De Rotterdamse kunstenaarsgroep Observatorium maakt monumentale kunstwerken in de openbare ruimte, vaak op plekken waar verandering van inrichting en gebruik gaande is. De bijzonderheden van zo'n plek weten de kunstenaars telkens te verenigen in sculpturale bouwwerken die de verbeelding aanwakkeren. Ze nodigen uit tot ontmoeten en tot een vrije, niet voorgeschreven manier van gebruik.

Observatorium heeft het thema 'grenzen' in deze speciaal ontworpen tussentuin prachtig gevangen: het is een afzetting waar je doorheen wordt

geleid. Als een grenszone vormt het een niemandsland tussen grensmuren. Alsof je er in een soort 'tussentijd' verblijft. Maar de grenszone blijkt een tuin, de scheiding een open vorm, de muur een bank, de passage een blikveld. Binnen en buiten wisselen van positie, afhankelijk van je eigen oriëntatie. Is de tussentuin een binnen of juist een buiten omdat je er uitgesloten bent van de rest van het park? Het spel met binnen en buiten wordt nog eens geaccentueerd door de poorten aan de korte zijden, ze omlijsten je blik op respectievelijk de binnenstad en de 'buitenstad' (buiten de singel). Het is een architectuur die uit weinig meer bestaat dan omlijste doorgangen. Op een opvallend eenvoudige manier verenigt Tussentuin fundamentele tegenstellingen: binnen en buiten, grens en verblijf, barrière en blikveld. Tegenstellingen die ook het Singelpark in zich verenigt. Die vroegere grenszone, nu getransformeerd tot een park, zie je als een kristallisatie terug in de tussentuin. Dat symboliseert daarmee de vraag of een grens beschermt of juist beperkt. En wie?

De beplanting is in samenwerking met Cécile Verburg van het Singelpark ontworpen.

Loopaanwijzing 9

Volg hierna voortdurend de blauwe lijn op je telefoon tot het einde van de wandeling.

Einde van de wandeling

Je bent weer terug bij het Bevrijdingsmonument.

Wij hopen dat je een boeiende wandeling hebt gemaakt.

Eventuele suggesties of tips ontvangen wij graag op communicatie@singelpark.nl